

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัย อภิปรายและข้อเสนอแนะ

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาแนวทางการพัฒนาการศึกษาของคณะสงฆ์” เป็นการศึกษาแนวทางการพัฒนาการศึกษาของคณะสงฆ์ ให้ตรงกับความต้องการของผู้เรียน ให้เหมาะสมกับสภาพความเปลี่ยนแปลงทางสังคมและให้สอดคล้องกับแนวนโยบายการปฏิรูปการศึกษาแห่งชาติ และแนวนโยบายการศึกษาของคณะสงฆ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งให้เป็นไปตามกฎกระทรวงว่าด้วยสิทธิในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยสถาบันพระพุทธศาสนา พ.ศ.๒๕๔๘ ซึ่งให้สถาบันพระพุทธศาสนามีสิทธิในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานแก่พระภิกษุและสามเณรในโรงเรียน สำนักศาสนศึกษาและสำนักเรียนได้

การศึกษาวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ คือ เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาการศึกษาของคณะสงฆ์ ในด้านรูปแบบการจัดการศึกษาหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกธรรมแผนกบาลี และวิชาสามัญที่พระภิกษุสามเณรควรจะได้ศึกษาในหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและบาลี โดยใช้การวิจัยแบบเทคนิคเดลฟาย (Delphi Technique) เป็นวิธีการวิจัยเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสอบถามที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น ซึ่งสรุปผลการวิจัยได้ดังต่อไปนี้

๕.๑.๑ สถานภาพของผู้เชี่ยวชาญที่ตอบแบบสอบถาม

กลุ่มตัวอย่างประกอบด้วยผู้เชี่ยวชาญ จำนวน ๒๖ รูป/คน จำแนกโดยเพศ และวุฒิการศึกษาได้ดังนี้

เป็นบรรพชิต	๑๖ รูป	คิดเป็นร้อยละ	๖๑.๕๔
เป็นคฤหัสถ์	๑๐ รูป	คิดเป็นร้อยละ	๓๘.๔๖
ปริญญาตรี	๖ รูป	คิดเป็นร้อยละ	๒๓.๐๘
ปริญญาโท	๘ รูป	คิดเป็นร้อยละ	๓๔.๖๑
ปริญญาเอก	๖ รูป	คิดเป็นร้อยละ	๑๕.๒๓
กำลังศึกษาปริญญาตรี	๕ รูป	คิดเป็นร้อยละ	๑๑.๕๔
ป.ธ. ๓	๓ รูป/คน	คิดเป็นร้อยละ	๑๑.๕๔
ป.ธ. ๘	๔ รูป/คน	คิดเป็นร้อยละ	๑๕.๓๘
ป.ธ. ๙	๑๕ รูป/คน	คิดเป็นร้อยละ	๕๗.๐๘

๕.๑.๒ ความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับรูปแบบการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรมและแผนกบาลี

ในรูปแบบการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและแผนกบาลี ๕ รูปแบบที่ผู้วิจัยเสนอขอให้ผู้เชี่ยวชาญพิจารณาให้ความเห็นว่าเห็นด้วยหรือไม่ เห็นด้วยกับรูปแบบแต่ละรูปแบบมากน้อยแค่ไหนเพียงไรนั้น พบว่า ผู้เชี่ยวชาญเห็นด้วยกับรูปแบบที่ ๑ ในระดับมาก โดยมีค่ามัธยฐานเท่ากับ ๓.๖๕ และรูปแบบที่ ๒ ในระดับมากเช่นเดียวกัน โดยมีค่ามัธยฐานเท่ากับ ๓.๕๐ รองลงมาได้แก่ รูปแบบที่ ๕ ซึ่งผู้เชี่ยวชาญเห็นด้วยในระดับปานกลาง โดยมีค่ามัธยฐานเท่ากับ ๒.๕๐ ส่วนรูปแบบที่ ๓ และรูปแบบที่ ๔ ผู้เชี่ยวชาญเห็นด้วยในระดับน้อยโดยมีมัธยฐานเท่ากับ ๒.๓๘ เท่ากัน โดยในแต่ละรูปแบบผู้เชี่ยวชาญมีความเห็นไม่สอดคล้องกัน

นอกจากนี้ ผู้เชี่ยวชาญยังได้ให้ความคิดเห็นที่น่าสนใจเพิ่มเติมเกี่ยวกับรูปแบบการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและแผนกบาลี แต่ละรูปแบบดังนี้

- รูปแบบที่ ๑ เป็นรูปแบบที่ทันสมัยเหมาะสมกับคนรุ่นใหม่ และเป็นรูปแบบที่น่าจะลงตัวมากที่สุด เพราะมีการแบ่งระดับชัดเจนไม่สับสน และจะไม่ทำให้ผู้เรียนเรียนหนักในช่วงต้น จะค่อยปรับสภาพพื้นฐานและความเข้าใจในพระพุทธศาสนาให้ค่อยเพิ่มมากขึ้น อย่างพอดี ขอให้เร่งจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและแผนกบาลี ตามรูปแบบที่ ๑ นี้โดยเร็ว

- รูปแบบที่ ๒ ให้ความรู้ทางพระพุทธศาสนาในช่วงต้น ๆ ก่อนข้างช้า เพราะไปเสียเวลากับ น.ร.ตรี – โท – เอก (พ.ป.ร.๑ – ๖) มากเกินไป ทำให้เริ่มต้นเรียนบาลี แต่ช่วง พ.ป.ร.๗ – พ.ป.ร.๑๕ เป็นการเรียนที่เหมาะสมในยุคปัจจุบันที่จะเรียนจบเร็ว แล้วจะได้มีพลังในการทำประโยชน์แก่พระพุทธศาสนาและสังคม

- รูปแบบที่ ๓ จัดรูปแบบได้ดีแต่ปฏิบัติยากตั้งแต่ พ.ป.ร.๑ – พ.ป.ร.๖ เรียนควบหลายอย่างหนักเกินไป สำหรับผู้เรียนอาจจะทำให้การเรียนไม่ได้ผลอย่างเต็มที่แต่ พ.ป.ร.๗ – พ.ป.ร.๑๕ เป็นการเรียนที่กระชับดี

- รูปแบบที่ ๔ รูปแบบนี้ไม่เหมาะสมและไม่มีความตั้งใจให้อยากเรียน เพราะมีความใกล้เคียงกับรูปแบบการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมในปัจจุบัน และ พ.ป.ร.๑ – ๖ เน้นการเรียนภาษาบาลีอย่างเดียว ไม่ได้เรียนนักธรรมและวิชาสามัญ ถึงแม้จะเทียบ ม.๖ ได้ แต่ความรู้ที่ได้อาจจะไม่เท่ากับ ม.๖ ทั่วไป จึงควรให้เรียนวิชาสามัญในช่วง ๖ ปีแรก แต่ตั้งแต่ พ.ป.ร.๗ – ๙ ใช้เวลาศึกษาเล่าเรียนมากเกินไป

- รูปแบบที่ ๕ รูปแบบนี้เป็นรูปแบบดั้งเดิมที่ใช้มานาน ซึ่งมีผลดีที่ทำให้ผู้เรียนมีความลึกซึ้งในเนื้อหาธรรมะ และบาลีได้มากที่สุด แต่รูปแบบนี้เป็นรูปแบบที่ดิ่งทางเดียวเกินไปทำให้ขาดความรอบรู้ จึงควรปรับปรุงให้ทันสมัยเพื่อสนองความต้องการของผู้เรียนในโลกแห่งความ

เปลี่ยนแปลง แต่ถ้าหากจะจัดการเรียนการสอนนักรธรรม – บาลี รูปแบบดั้งเดิมนี้ไว้ สำหรับผู้สนใจเป็นพิเศษ ก็น่าจะทำในลักษณะลดจำนวนสำนักเรียนให้น้อยลง เช่น อาจจะจัดเรียนที่สำนักเรียนฝั่งกรุงเทพ ฯ ๒ แห่งและฝั่งธนบุรี ๒ แห่ง เป็นต้น

โดยสรุป ผู้เชี่ยวชาญเห็นด้วยกับรูปแบบการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและแผนกบาลี ๕ รูปแบบตามที่ผู้วิจัยเสนอมากบ้างน้อยบ้าง ลดหลั่นกันไป รูปแบบการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีที่ผู้เชี่ยวชาญเห็นด้วยในระดับมากเป็นอันดับแรก ได้แก่รูปแบบที่ ๑ รองลงมาเห็นด้วยในระดับมากเป็นอันดับสอง ได้แก่รูปแบบที่ ๒ ส่วนรูปแบบที่ ๕ ผู้เชี่ยวชาญเห็นด้วยในระดับปานกลางในขณะที่รูปแบบที่ ๓ และรูปแบบที่ ๔ ผู้เชี่ยวชาญเห็นด้วยในระดับน้อย

๕.๑.๑ ความคิดเห็นเพิ่มเติมเกี่ยวกับแนวทางพัฒนาการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและแผนกบาลี

ผู้เชี่ยวชาญทั้ง ๒๖ รูป/คน คิดเป็น ๑๐๐% เห็นด้วยกับการเปลี่ยนแปลงหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและแผนกบาลีให้เป็นไปตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายการศึกษาที่ให้สถาบันศาสนามีสิทธิ์เท่าเทียมกันในการจัดการศึกษา พร้อมกันให้เหตุผลสนับสนุนที่น่าสนใจ ดังนี้

- จะเป็นพัฒนาการศึกษาทางพระพุทธศาสนาให้มีรูปแบบที่น่าเรียน น่าสนใจ มีประกาศนียบัตรรับรองที่ผู้เรียนสามารถนำไปประกอบอาชีพได้หากลาสิกขา และเมื่อมีผู้เรียนมากขึ้นพระพุทธศาสนาก็จะขยายทั่วไป และมั่นคงตลอดไป

- นับเป็นโอกาสอันดียิ่งที่การศึกษาของคณะสงฆ์โดยเฉพาะอย่างยิ่ง หลักสูตรธรรมและบาลีที่เก่าและล้าสมัยเกินไปเพราะใช้มานานร้อย ๆ ปี จะได้ปรับตัวให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงของโลก และปรับตัวให้เข้ากับระบบการศึกษาของชาติ หากไม่เช่นนั้นแล้วก็จะทำให้ผู้ศึกษาหลักสูตรพระปริยัติธรรมกลายเป็นบุคคลที่ไร้ประสิทธิภาพทางการศึกษาและไม่สามารถแข่งขันกับสถาบันการศึกษาอื่น ๆ ได้

- จะเป็นประโยชน์ต่อการเผยแผ่และส่งเสริมพระพุทธศาสนา และจะเป็นการพัฒนาบุคลากรผู้ที่จะเป็นศาสนทายาทต่อไป ให้มีความรอบรู้ในศาสตร์ต่าง ๆ อันจะเป็นประโยชน์ต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้คงอยู่ตลอดไป

- จะเป็นทางเลือกใหม่ให้กับผู้มาบวช ซึ่งจะทำให้มีผู้สนใจอยากบวชมากขึ้นและจะเป็นวิถีทางหนึ่งที่ดีจูงใจประชาชนให้มาสนใจในการศึกษาพระพุทธศาสนามากขึ้น ซึ่งปัจจุบันมีอยู่เพียงกระจุกเดียว คือ พระภิกษุสามเณรเท่านั้น

- เป็นแนวทางที่จะทำให้พระภิกษุสามเณร และเยาวชนหันมาสนใจในการศึกษาเล่าเรียนในพระพุทธศาสนามากขึ้น และเป็นการขยายโอกาสแก่ผู้ด้อยโอกาสทางการศึกษาอย่าง

กว้างขวาง เรื่องรูปแบบการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและแผนกบาลีนี้ ควรคิดและทำกันมานานแล้ว ควรเร่งดำเนินการโดยด่วน เพื่อให้พระภิกษุสามเณรได้รับการศึกษาฝ่ายโลกและฝ่ายธรรมอย่างกว้างขวาง

นอกจากจะเห็นด้วยกับความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวแล้ว กลุ่มผู้เชี่ยวชาญยังได้เสนอความคิดเห็นเพิ่มเติมที่น่าสนใจบางประการเกี่ยวกับแนวทางพัฒนาการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและแผนกบาลี ดังนี้

- ให้นำรูปแบบที่ ๑ ไปพัฒนาและจัดทำเป็นการศึกษาของรัฐอย่างสมบูรณ์ ให้มีคณะผู้บริหารทั้งพระสงฆ์และฆราวาส อำนวยการระบบมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้งสองแห่งมาเป็นแนวทาง

- ต้องผลักดันให้มีรูปแบบการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและแผนกบาลีตามที่เสนอมาให้ได้ เพราะจะทำให้ผู้สนใจในการศึกษาพระพุทธศาสนามากขึ้น พยายามผลักดันให้มากขึ้นกว่านี้ ต้องทำให้ได้รูปแบบที่เสนอมา

- การพัฒนาการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและแผนกบาลี คือ เรียนธรรม – บาลี และความรู้สามัญเทียบเท่ากันไป ดังหลักสูตรที่สนับสนุนแล้วข้างต้น ขอให้เร่งทำอย่างรวดเร็วเท่าที่จะทำได้ก่อน

- คณะสงฆ์ควรมี พ.ร.บ.การศึกษาคณะสงฆ์โดยให้สอดคล้องหรือเชื่อมโยงกับ พ.ร.บ.การศึกษาแห่งชาติ และต้องผลักดันให้มีการศึกษาหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและแผนกบาลี ตามรูปแบบที่เสนอมานี้ให้ได้ โดยเฉพาะรูปแบบที่ ๑ ขอให้เร่งทำอย่างรวดเร็วเท่าที่จะทำได้ จะทำให้นักเรียนที่เรียนจบชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ แล้ว หันมาสนใจบวชเรียนในพระพุทธศาสนามากขึ้น

๕.๑.๔ ความคิดเห็นเกี่ยวกับกลุ่มสาระวิชาที่พระภิกษุสามเณรควรจะได้ศึกษาในหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและแผนกบาลี

ผู้เชี่ยวชาญมีความเห็นสอดคล้องต้องกันในระดับมากที่สุดว่าพระภิกษุสามเณรควรจะได้ศึกษากลุ่มสาระวิชา ๔ กลุ่ม โดยเรียงลำดับจากมากที่สุด ได้ดังนี้

ภาษาต่างประเทศ	(ค่ามัธยฐาน = ๔.๘๑)
ภาษาไทย	(ค่ามัธยฐาน = ๔.๘๘)
สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม	(ค่ามัธยฐาน = ๔.๘๕)
คณิตศาสตร์	(ค่ามัธยฐาน = ๔.๕๓)

อีก ๔ กลุ่มสาระวิชาผู้เชี่ยวชาญมีความเห็นสอดคล้องกันในระดับมากกว่าพระภิกษุสามเณรควรจะได้ศึกษาในหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและแผนกบาลี โดยเรียงลำดับจากมากไปหาน้อยตามลำดับ ดังนี้

ศิลปะ	(ค่ามัธยฐาน = ๔.๒๕)
วิทยาศาสตร์	(ค่ามัธยฐาน = ๔.๒๓)
สุขศึกษาและพลศึกษา	(ค่ามัธยฐาน = ๔.๒๓)
การงานอาชีพและเทคโนโลยี	(ค่ามัธยฐาน = ๔.๒๓)

เหตุผลสนับสนุนให้พระภิกษุสามเณรเรียนวิชาสามัญที่น่าสนใจ พอจะสรุปได้ ดังนี้

พระภิกษุสามเณรควรจะได้ศึกษาวิชาทางโลกอย่างหลากหลายรายวิชา เช่น ภาษาไทย ภาษาอังกฤษ จิตวิทยา นิติศาสตร์ รัฐศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ ศิลปศาสตร์ เป็นต้น เพื่อนำไปประยุกต์ใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา และนำความรู้ที่ได้ไปอบรมสั่งสอนเด็กและเยาวชนให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น

๕.๒ อภิปราย

ผลการศึกษาวิจัย เรื่อง “ การศึกษาแนวทางการพัฒนาการศึกษาของคณะสงฆ์ ” ได้นำมาอภิปรายเฉพาะประเด็นที่น่าสนใจ ดังนี้

(๑) จากผลการวิจัยที่พบว่า ผู้เชี่ยวชาญทั้งหมด จำนวน ๒๖ รูป/คน คิดเป็น ๑๐๐ % เห็นด้วยกับการที่จะให้มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและแผนกบาลี ให้เป็นไปตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายการศึกษาที่ให้สถาบันศาสนามีสิทธิ์เท่าเทียมกันในการจัดการศึกษานั้น แสดงให้เห็นว่าผู้เชี่ยวชาญให้ความสำคัญต่อการพัฒนาปรับปรุงหลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและแผนกบาลีให้มีความเหมาะสมกับสภาพความเป็นไปเปลี่ยนแปลงทางสังคมปัจจุบัน เมื่อคณะสงฆ์ได้มีสิทธิและโอกาสที่จะทำได้ตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายการศึกษา เช่น พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๔๒ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ.๒๕๔๕ มาตรา ๘ การจัดการศึกษาให้ยึดหลักดังนี้ (๒) ให้สังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา.....สถาบันพระพุทธศาสนาเป็นสถาบันหนึ่งในสังคมย่อมมีสิทธิในการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของชาติหรือมาตรา ๕ การจัดระบบโครงสร้างและกระบวนการจัดการศึกษา

๑ สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (องค์การมหาชน) พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๔๒ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ.๒๕๔๕ , หน้า ๖.

ให้ยึดหลัก ดังนี้.....(๖) การมีส่วนร่วมของบุคคล ครอบครัว ชุมชนขององค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนาสถาบันประกอบการ และสถาบันสังคมอื่น หรือ มาตรา ๑๒ นอกเหนือจากรัฐเอกชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ให้นำบุคคล ครอบครัว..... สถาบันศาสนา..... มีสิทธิในการจัดการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ทั้งนี้ให้เป็นไปตามที่กำหนดในกฎกระทรวง^๑ ซึ่งปัจจุบันนี้ก็มีกฎกระทรวงว่าด้วยสิทธิในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยสถาบันพระพุทธศาสนา พ.ศ.๒๕๔๘ รับรองสิทธิและอำนาจในการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์อยู่แล้ว ซึ่งเหตุผลในการประกาศใช้กฎหมายฉบับนี้ คือ โดยมีมาตรา ๑๒ แห่งพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๔๒ บัญญัติให้สถาบันศาสนามีสิทธิในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานตามที่กำหนด ในกฎกระทรวงซึ่งสถาบันพระพุทธศาสนาถือเป็นสถาบันศาสนา ดังนั้น เพื่อให้สถาบันพระพุทธศาสนาสามารถจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานให้สอดคล้องกับนโยบายการจัดการศึกษาของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน และมหาเถรสมาคมได้ โดยรัฐจะส่งเสริมและสนับสนุนการจัดการ ศึกษาของสถาบันพระพุทธศาสนา เพื่อให้ผู้เรียนซึ่งเป็นพระภิกษุและสามเณรได้รับการศึกษาที่มีคุณภาพเท่าเทียมกับการศึกษาในรูปแบบอื่น จึงจำเป็นต้องออกกฎกระทรวงนี้ ดังที่กล่าวมาแสดงให้เห็นว่าคณะสงฆ์ หรือพระเถระผู้ใหญ่ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาของคณะสงฆ์ได้สิทธิและมีโอกาสอันดีในการพัฒนาปรับปรุงหลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและแผนกบาลีให้มีรูปแบบการเรียนการสอนที่สามารถตอบสนองความต้องการของผู้เรียนซึ่งเป็นพระภิกษุสามเณรได้ ถ้าคณะสงฆ์ไม่ใช้สิทธิ์ครั้งนี้และพลาดโอกาสอันดีนี้เสียก็จะเป็นเรื่องที่น่าเสียดายอย่างยิ่ง ซึ่งผลของการศึกษาวิจัยนี้ก็สอดคล้องผลการเสวนาทางวิชาการ เรื่อง “การศึกษาของคณะสงฆ์กับการปฏิรูปการศึกษา ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๔๒” ที่พบว่าควรพัฒนาหลักสูตรการศึกษาของคณะสงฆ์ให้มีประสิทธิภาพและเอื้อต่อการพัฒนาการศึกษา และการอบรมจริยธรรม^๒ มากยิ่งขึ้น และสอดคล้องกับข้อเสนอแนะในการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ที่ว่าควรแยกระบบการศึกษาออกเป็นอย่างน้อย ๓ แบบ ดังนี้ แบบที่ ๑ แบบศึกษาพระปริยัติธรรมโดยตรงคือแบบเดิมของคณะสงฆ์ที่จัดไว้ (แผนกธรรม/บาลี) เพื่อเป็นการศึกษาเพื่อธำรงพระพุทธศาสนาโดยตรง แบบที่ ๒ แบบผสมผสาน คือ แบบที่ ๑ โดยเพิ่มวิชาสามัญ (วิชาทางโลก)

^๑“เรื่องเดียวกัน , หน้า ๘.”

^๒ คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ , สำนักงาน., การศึกษาของคณะสงฆ์กับการปฏิรูปการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๔๒, หน้า จ.

ที่จำเป็นต่อการชำระรักษาและเผยแผ่พระพุทธศาสนาและแบบที่ ๑ คือแบบที่รวมเอาหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและบาลีและแผนกสามัญเข้าเป็นหลักสูตรเดียวกัน^๑

(๒) จากผลการวิจัยที่พบว่าผู้เชี่ยวชาญเห็นด้วยกับรูปแบบการจัดการศึกษา พระปริยัติธรรมแผนกธรรมและแผนกบาลี รูปแบบที่ ๑ และรูปแบบที่ ๒ ในระดับมาก รูปแบบที่ ๕ เห็นด้วยในระดับปานกลางสำหรับรูปแบบที่ ๑ และรูปแบบที่ ๔ เห็นด้วยในระดับน้อย นั้น ควรจะได้เข้าใจว่ารูปแบบการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและแผนกบาลีตามที่เสนอนี้ผู้วิจัยจัดทำขึ้นโดยอาศัยเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาของคณะสงฆ์และจากประสบการณ์ของผู้วิจัยเอง ซึ่งอันที่จริงนั้นรูปแบบการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์อาจจะมีมากมายหลายรูปแบบมากกว่าที่เสนอนี้และอาจจะเสนอในรูปแบบอื่น ๆ ได้อีกด้วย ดังนั้นจากรูปแบบการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและแผนกบาลี ซึ่งผู้เชี่ยวชาญเห็นด้วยในระดับมากซึ่งได้แก่รูปแบบที่ ๑ และรูปแบบที่ ๒ โดยเฉพาะรูปแบบที่ ๑ นั้น จะเห็นว่า เป็นรูปแบบการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและแผนกบาลีที่พระภิกษุและสามเณรมีโอกาสได้ศึกษาเล่าเรียนนักธรรมบาลีและวิชาทางโลก (วิชาสามัญ) ควบคู่กันไปตั้งแต่ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ ถึงระดับปริญญาเอก ซึ่งเมื่อเรียนจบแต่ละชั้นแล้วก็สำเร็จการศึกษาชั้นนั้น ๆ หรือ ระดับนั้น ๆ และ ไม่ต้องเสียเวลามาเทียบเท่าอีกซึ่งก็เป็นการศึกษาขั้นพื้นฐานและการศึกษาระดับอุดมศึกษาที่พระภิกษุสามเณรควรจะได้ศึกษาเล่าเรียนในยุคปัจจุบันเพื่อให้มีความรู้ทั้งทางโลกและทางธรรมที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น ผลการศึกษาวิจัยนี้สอดคล้องกับแนวนโยบายการศึกษาของคณะสงฆ์ที่เป็นแนวนโยบายเร่งด่วนที่ว่า คณะสงฆ์จะขยายและส่งเสริมการขยายศาสนศึกษาขึ้นไปในแนวดิ่งให้สมบูรณ์ โดยจะจัดให้มีหลักสูตรในระดับบัณฑิตศึกษา ทั้งประกาศนียบัตรชั้นสูงปริญญาโทและปริญญาเอก ภายในระยะเวลารวดเร็วที่สุดเท่าที่ความพร้อมจะอำนวย ทั้งนี้เพื่อสนองความต้องการของพระภิกษุสามเณร แก้ปัญหาพระภิกษุสามเณรไปศึกษาต่างประเทศจำนวนมาก แก้ปัญหาความขาดแคลนวิทยากรทางพระพุทธศาสนาโดยเฉพาะในสถาบันอุดมศึกษาต่าง ๆ และเพื่อให้สมความคาดหมายที่ว่า คณะสงฆ์พึงเป็นผู้นำในด้านศาสนศึกษา เป็นศูนย์กลางการศึกษาพระพุทธศาสนาระหว่างประเทศ^๒ ยังสอดคล้องกับผลการศึกษาแนวทางการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ เพื่อศึกษาแนวทางการดำเนินงาน

^๑ มหามกุฏราชวิทยาลัย, มหาวิทยาลัย ร่วมกับกลุ่มงานศาสนาสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, แนวทางการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒, หน้า ๗.

^๒ กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, นโยบายและแผนการจัดการศึกษาวิชาพระพุทธศาสนา, หน้า ๔๖ – ๔๗.

การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมในส่วนที่เป็นข้อเสนอแนะในการปรับปรุงหลักสูตรว่า ป.ธ. ๔.๕ ควรเป็นการศึกษาในระดับปริญญาตรี ป.ธ. ๖.๑ ควรเป็นการศึกษาในระดับปริญญาโทและ ป.ธ.๘ – ๙ ควรเป็นการศึกษาในระดับปริญญาเอก^๑ และยังสอดคล้องกับบทสรุปสำหรับผู้บริหารเกี่ยวกับ ประเด็นการเสวนาประเด็นที่ ๑ โครงสร้างการบริหารการศึกษาพระปริยัติธรรมของคณะสงฆ์ที่ว่า การศึกษาพระปริยัติธรรม ๓ แผนก คือ แผนกบาลี(ประโยค ๑-๕) แผนกธรรม และแผนกสามัญศึกษา ถือว่าเป็นการศึกษาขั้นพื้นฐานตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติสำหรับแผนกบาลี ประโยค ๖-๘ เป็นการศึกษาอุดมศึกษา^๒ ซึ่งคล้ายกับโครงสร้างหรือรูปแบบที่ ๓ ใน ๕ รูปแบบที่ ดร. อำนาจ บัวศิริ เสนอในการประชุมเรื่องการปรับปรุงการศึกษาสงฆ์เมื่อวันที่ ๑๑ เมษายน ๒๕๔๔ โดยมีสมเด็จพระมหาธีรราชมณฑลจารย์ แม่กองบาลีสนามหลวงเป็นประธาน ดังนี้ แบบที่ ๓ การศึกษานักธรรมตรี โท และ เอก หรือเปรียญธรรมประโยค ๑-๘ ให้รวมวิชาสามัญเข้าไปด้วย จนถึงระดับปริญญาเอกซึ่งเป็นระบบที่ยากที่สุด แต่ถ้าทำได้จะเป็นประโยชน์มาก^๓

(๓) จากผลการวิจัยที่พบว่า ผู้เชี่ยวชาญเห็นด้วยในระดับมากและระดับมากที่สุดว่า พระภิกษุสามเณรควรจะได้เรียนกลุ่มสาระวิชาทั้ง ๘ กลุ่ม ในหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกธรรม และแผนกบาลีตามลำดับดังนี้ (๑) ภาษาต่างประเทศ (๒) ภาษาไทย (๓) สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม (๔) คณิตศาสตร์ (๕) ศิลปะ (๖) วิทยาศาสตร์ (๗) สุขศึกษาและพลศึกษาและ (๘) การงานอาชีพและเทคโนโลยีนั้นแสดงให้เห็นว่าในยุคปัจจุบันนี้ พระภิกษุสามเณรไม่ควรจะศึกษาเล่าเรียนเฉพาะวิชานักธรรมและบาลีเท่านั้น แต่ควรจะได้ศึกษาเล่าเรียนวิชาสามัญอื่น ๆ อย่างหลากหลายที่จะเป็นประโยชน์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาแนวทางการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมตามพระราชบัญญัติการศึกษา แห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับหลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมที่ว่า เนื้อหาสาระและภาษาที่ใช้ในหนังสือเป็นภาษาที่เข้าใจยาก เนื้อหาสาระเก่าเกินไป ไม่เหมาะสมกับ วุฒิภาวะของผู้เรียน มีเนื้อหาสาระยากและมากเกินไป จึงควรปรับปรุงภาษาให้เข้าใจง่าย เปลี่ยนแปลงเนื้อหาวิชาให้ทันสมัยและจัดระบบเนื้อหาให้น่าสนใจต่อการเข้าใจเพื่อให้ผู้เรียนมี

^๑มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิราวุธวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยร่วมกับกลุ่มงานศาสนา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษา แห่งชาติ, แนวทางการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๔๒, หน้า ๒๔.

^๒คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, สำนักงาน. การศึกษาของคณะสงฆ์กับการปฏิรูปการศึกษาตาม พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๔๒, หน้า ข.

^๓คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, สำนักงาน. การศึกษาของคณะสงฆ์กับการปฏิรูปการศึกษาตาม พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๔๔, หน้า ๕๖.

ความสนใจอยากเรียนมากขึ้นและในส่วนที่เกี่ยวข้องกับหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกบาลีที่ว่า เนื้อหาสาระมากและยากเกินไป เนื้อหาสาระมากและยากเกินไป เนื้อหาสาระเก่าเกินไป ไม่มีการปรับปรุงไม่เหมาะสมกับวัยผู้เรียนควรปรับปรุงให้ทันสมัยให้เหมาะสมกับกาลเวลาและควรเพิ่ม วิชาทางโลกเพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้หลากหลาย มีความรอบรู้แตกฉานและสามารถเชื่อมโยง ประยุกต์ใช้ได้ ผลการวิจัยนี้ยังสอดคล้องข้อเสนอแนะของพระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ที่ว่าวิธีการสร้างศาสนทายาทต้องให้หลากหลายตามความถนัดและความฉลาดแต่ละ ด้าน เวลาปรับปรุงหลักสูตรต้องคิดถึงพหุปัญญาหรือเอตทัคคะหลายด้านการดำเนินจัดหลักสูตร ต้องมีวิชาเลือกให้สอดคล้องกับพหุปัญญา (Multiple Intelligence) คือต้องส่งเสริมเอตทัคคะหลาย ด้านศาสนทายาทที่ไม่เก่งด้านนี้อาจจะเก่งด้านนั้นฝึกให้เขาเป็นเลิศหรือเอตทัคคะในด้านนั้น อย่างที่ พระพุทธเจ้าทรงยกย่องเอตทัคคะหลากหลาย โดยวิธีนี้เราจะรักษาคนเก่งไว้ในพระพุทธศาสนา ได้มาก เราจะต้องทำตามพุทธประเพณีที่ได้ดำเนินมาแล้ว^๒ ปัจจุบันนี้อาจจะกล่าวได้ว่าหลักสูตร พระปริยัติธรรมของคณะสงฆ์ไม่เป็นไปโดยสอดคล้องกับความต้องการกำลังคนของ พระพุทธศาสนา คือนอกจากไม่มีเป้าหมายเพื่อสนองความต้องการของผู้เรียนและสังคมแล้วยังมิได้ จัดให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ที่เป็นความต้องการในด้านกิจการพระพุทธศาสนาอีกด้วย หลักสูตรพระปริยัติธรรมระดับสูงที่จัดอยู่มีสายเดียว คือภาษาบาลีแต่กิจการคณะสงฆ์ที่ต้องการ กำลังบุคคลผู้มีการศึกษาจำนวนมากในยุคปัจจุบันคือ ด้านการปกครอง การบริหารและธุรการคณะ สงฆ์ไม่มีกำลังคนที่เตรียมไว้เพื่องานในด้านเหล่านี้^๓ ดังนั้นพระภิกษุสามเณรที่อยู่ในระบบ การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกและแผนกบาลีของคณะสงฆ์ในปัจจุบันจึงควรจะได้ศึกษาเล่าเรียน วิชาสามัญต่าง ๆ ตามรูปแบบที่เสนอ โดยยังต้องศึกษานักธรรมและบาลีเหมือนเดิมทุกอย่างแต่แบ่ง เนื้อหาหลักสูตรนักธรรมและบาลีให้เรียนในแต่ละชั้นปีตามแต่จะกำหนดให้เรียน ถ้าพระภิกษุ สามเณรมีโอกาสได้ศึกษาเล่าเรียนวิชานักธรรม – บาลี และวิชาสามัญต่าง ๆ ดังกล่าวมาก็จะเป็นการ ส่งเสริมความเก่งความถนัดหรือเอตทัคคะ ของพระภิกษุสามเณรซึ่งแต่ละรูปมีไม่เหมือนกันและจะ เป็นไปตามทฤษฎีพหุปัญญา (Theory of Multiple Intelligence) ของการ์ดเนอร์ (Howard Gardner) แห่งมหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ดที่เชื่อว่าคนเรามีปัญญาหลากหลายมีความถนัดไม่เหมือนกัน การ์ดเนอร์ มีความเชื่อพื้นฐานที่สำคัญ ๒ ประการ คือ (๑) เชาวนปัญญาของบุคคลมิได้มีเพียงความสามารถ

^๒มหาหมกุฎราชวิทยาลัย, ร่วมกับกลุ่มงาน ศาสนาสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. แนวทางการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ, หน้า ๑ – ๒.

^๓พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), การศึกษาเพื่อสร้างศาสนทายาท, หน้า ๒๕.

^๔กรมศาสนา, นโยบายและแผนการจัดการศึกษาวิชาการพระพุทธศาสนา, หน้า ๒๗.

ทางภาษาและทางคณิตศาสตร์ก็เท่านั้น แต่มีอยู่อย่างหลากหลายถึง ๘ ประเภท หรือ อาจจะมากกว่านี้ (๒) เขาวนัปัญหาของแต่ละบุคคลจะไม่คงที่อยู่ที่ระดับที่ตนมีตอนเกิด แต่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ หากได้รับการส่งเสริมที่เหมาะสม เขาวนัปัญหา ๘ ประเภท ได้แก่ เขาวนัปัญหาด้านภาษาด้านคณิตศาสตร์หรือด้านการใช้เหตุผลเชิงตรรกะ ด้านมิติสัมพันธ์ ด้านดนตรี ด้านการเคลื่อนไหวร่างกายและกล้ามเนื้อ ด้านสัมพันธ์กับคนอื่นด้านความเข้าใจตนเอง และด้านความเข้าใจธรรมชาติ^๑ ดังนั้น ทักษะแบบเก่าๆ โดยเห็นว่าการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและบาลี เป็นระบบการศึกษาอย่างเดียวที่ถูกต้องชอบธรรม สำหรับพระภิกษุสามเณร และควรรักษาไว้อย่างเดิม โดยไม่มีการเปลี่ยนแปลง การเปลี่ยนแปลงอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือรักษาไว้อย่างเดิมไม่ได้ ถือว่าเป็นการเลื่อมแนวความคิดอย่างนี้ควรจะหมดไปจากสังคมสงฆ์ ไทยปัจจุบัน แล้วหันมาคิดใหม่ว่าการศึกษาลัทธิสูตรพระปริยัติธรรมควรจะรักษาไว้แต่เพียงเนื้อหาสาระ คือ พระธรรมวินัยเท่านั้น ควรเปลี่ยนแปลงปรับปรุงในด้านระบบหลักสูตรแบบเรียน และวิธีการสอนให้เหมาะสมที่จะได้ผลตามกาลสมัย โดยเฉพาะควรมีการศึกษาวิชาการสมัยใหม่บางอย่างด้วย เพื่อช่วยเสริมสร้างความสามารถในการปฏิบัติศาสนกิจให้ได้ผลดียิ่งขึ้น ส่วนการเป็นความห่วงใยกังวลใจ ถ้าพระภิกษุสามเณรเรียนวิชาการสมัยใหม่ แล้วจะลาสิกขาบท ให้ถือเสียว่า การลาสิกขาเป็นปรากฏการณ์ตามธรรมชาติปกติของประเพณี บวชเรียน ไม่ควรยกขึ้นเป็นข้อกล่าวอ้างขัดขวางการจัดการศึกษา^๒ ถ้าคณะสงฆ์ดำเนินการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและบาลีตามที่เสนอมา โดยให้พระภิกษุสามเณรมีโอกาสเรียนวิชาธรรมและบาลีควบคู่กับวิชาสามัญดังกล่าวแล้ว หลักสูตรพระปริยัติธรรมก็จะตอบสนองความต้องการของผู้เรียนมากขึ้น และจะสามารถจูงใจเด็กนักเรียนที่จบชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ แล้วให้หันมาสนใจบวชเรียน และศึกษาพระพุทธศาสนามากขึ้น เพราะมีทางเลือกที่ดีกว่า ดังนั้น เมื่อมีผู้เรียนพระสัทธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าอยู่ตราบใด พระพุทธศาสนาก็จะดำรงมั่นอยู่ตราบนั่น ดังพระพุทธพจน์ว่า “ภิกษุทั้งหลาย ธรรม ๕ ประการเหล่านี้ย่อมเป็นไปเพื่อความดำรงมั่น เพื่อความไม่ลบล้าง เพื่อความไม่อันตรธานแห่งพระสัทธรรม กล่าวคือ ภิกษุทั้งหลาย ย่อมฟังธรรมโดยเคารพ ย่อมเล่าเรียนธรรมโดยเคารพ ย่อมทรงธรรมไว้โดยเคารพ ย่อมไต่ตรองอรรถรู้ทั่วถึงธรรม แล้ว ย่อมปฏิบัติตามสมควรแก่ธรรม.....”^๓ ดังนั้น จึงเป็นโอกาสอันดียิ่งสำหรับคณะสงฆ์ที่จะพัฒนาพระปริยัติศึกษา

^๑ ทัศนา แคมมณี, ศาสตรจารย์สอน, หน้า ๘๖ – ๘๘.

^๒ กรมศาสนา, นโยบายและแผนการจัดการศึกษาวิชาการพระพุทธศาสนา, หน้า ๑๒.

^๓ อ. ปญฺญก. (ไทย) ๒๒/๑๕๔/๒๕๓.

แผนกธรรมและบาลี ตามผลการศึกษาวิจัยนี้ เพื่อความเจริญรุ่งเรืองของพระพุทธศาสนาในประเทศไทย และทั่วโลกยิ่ง ๆ ขึ้นไป

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

ในการศึกษาวิจัยนี้ ได้แบ่งข้อเสนอแนะเป็น ๒ อย่าง คือ ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปปฏิบัติ และข้อเสนอแนะในการทำการวิจัยครั้งต่อไป

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปปฏิบัติ

(๑) จากผลการวิจัยที่พบว่า ผู้เชี่ยวชาญเห็นด้วยกับการที่จะให้มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงหลักสูตรพระปริยัติธรรมให้เป็นไปตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายการศึกษาที่ให้สถาบันศาสนามีสิทธิเท่าเทียมกันในการจัดการศึกษานั้น ขอเสนอแนะว่าคณะสงฆ์ที่มีหน้าที่รับผิดชอบเกี่ยวกับการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและบาลี ไม่ควรประมาท ไม่ควรพลาดโอกาสอันดีนี้สำหรับความเจริญก้าวหน้าแห่งพระพุทธศาสนา ควรเร่งรีบปรับปรุงพัฒนาการศึกษาพระปริยัติธรรมตามรูปแบบที่เสนอ โดยเฉพาะรูปแบบที่ ๑ และรูปแบบที่ ๒ หรือจะเป็นรูปแบบอื่น ๆ ในลักษณะเดียวกันนี้ ที่พระภิกษุสามเณรจะได้มีโอกาสศึกษาเล่าเรียนนักธรรม และบาลีควบคู่กับวิชาสามัญ ไปจนถึงระดับปริญญาเอก โดยไม่ต้องเรียนจบบาลีประโยค ๕ แล้วยังมาศึกษาปริญญาโท – เอก อยู่อีกเป็นการเสียเวลาโดยไม่จำเป็น

(๒) จากผลการวิจัยที่ว่าพระภิกษุสามเณร ควรจะได้ศึกษาเล่าเรียนกลุ่มสาระวิชาทั้ง ๘ กลุ่ม ในหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและบาลีนั้น ขอเสนอแนะว่า คณะสงฆ์ควรจะเริ่มพัฒนาปรับปรุงหลักสูตรพระปริยัติธรรมดังกล่าว ตามรูปแบบที่เสนอ โดยจัดให้มีคณะกรรมการต่าง ๆ รับผิดชอบในการดำเนินงาน โดยอาศัยอำนาจตามที่บัญญัติไว้ในกฎกระทรวงว่าด้วยสิทธิในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานโดยสถาบันพระพุทธศาสนา พ.ศ.๒๕๔๘ และกฎหมายอื่นตามที่ได้ให้อำนาจไว้

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะในการทำการวิจัยครั้งต่อไป

(๑) ควรมีการวิจัยและพัฒนา รูปแบบการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมที่มีประสิทธิภาพในสำนักศาสนศึกษาและสำนักเรียน

(๒) ให้มีการศึกษาประสิทธิภาพและประสิทธิผลในการจัดการศึกษา พระปริยัติธรรมตามนโยบายของคณะสงฆ์และนโยบายปฏิรูปการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ

(๓) ควรมีการศึกษาวิจัยรูปแบบการติดตามและการประเมินผลการจัดการปริยัติศึกษาของแต่ละสำนักศาสนศึกษาและสำนักเรียนที่จะพัฒนาตนเองได้อย่างหลากหลาย และนำไปสู่การยอมรับของคณะสงฆ์และพระภิกษุสามเณรทั่วไป

(๔) ควรมีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับคุณภาพมาตรฐานการจัดพระปริยัติธรรมศึกษา ในทุกสำนักศาสนศึกษาและสำนักเรียน เพื่อนำไปเป็นเกณฑ์ในการพัฒนาตนเองให้เป็นที่ยอมรับ ของคณะสงฆ์และสังคมทั่วไป

(๕) ให้มีการศึกษารูปแบบที่จะส่งเสริมให้วัดต่างๆ มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา เพื่อพัฒนาการศึกษาของคณะสงฆ์ให้มีคุณภาพต่อไป